

VN/13670/2019

Kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelu: kutsu sidosryhmien verkkokuulemiseen

Hyvä vastaanottaja,

Oikeusministeriössä on valmisteilla Suomen kolmas kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma vuosille 2020-2023. Tämä edellyttää, että indikaattorit perustuvat säännöllisesti päivitettäviin tietoihin.

Kansallista perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaa valmisteleva oikeusministeriön asettama asiantuntijatyöryhmä kutsuu sidosryhmät vastaamaan verkkokyselyyn ja kertomaan näkemyksensä toimintaohjelman toteuttamisesta sekä seurantajärjestelmän mahdollisista indikaattoreista.

Elämänaluejaotteluun perustuva indikaattorikehikko

Asiantuntijaryhmä esittää, että indikaattorikehikko tullaan rakentamaan kokonaisvaltaisen elämänaluemallin pohjalle (LIITE 1). Elämänaluemalli perustuu vuosien 2012-2013 ensimmäisessä perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa käytetylle elämänaluemallille ja perustuslain 2 luvussa turvatuille oikeuksille. Lisäksi elämänaluemallin on tarkoitus kattaa myös Suomen kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet, vaikka niitä ei ole tällä hetkellä taulukossa lueteltu erikseen. Varsinaiset indikaattorit tultaisiin rakentamaan elämänaluemallin pohjalta.

Elämänaluemallin tavoitteena on perus- ja ihmisoikeuksien kokonaisvaltainen tarkastelu. Julkisen vallan velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen (PL 22§) sekä yhdenvertaisuus ja sukupuolten tasa-arvo (PL 6§) kulkisivat elämänaluemallin ja myöhemmän indikaattorikehikon läpileikkaavina teemoina.

Sidosryhmien kuuleminen

Toimintaohjelmaan valittavat indikaattorit kehitetään Suomen perus- ja ihmisoikeustilanteesta tehdyn tilanearvion ja sidosryhmäkonsultaatioiden pohjalta. Korona-tilanteesta johtuen kohdennettu sidosryhmäkuuleminen toteutetaan keväällä 2020 kirjallisesti verkkokyselyn muodossa. Alustavasti kuulemisia on suunniteltu jatkettavan valmistelun seuraavissa vaiheissa syksyllä 2020 muun muassa työpajojen muodossa. Tulevien kuulemisten muoto varmistuu lähempänä niiden suunniteltua ajankohtaa.

Verkkokyselyn tarkoituksena on saada tietoa sidosryhmien näkemyksistä alustavasta elämänaluejaottelusta sekä ehdotuksia elämänalueiden alle sijoitettavista oikeuksien toteutumista mittaavista indikaattoreista ja indikaattoreiden tietolähteistä. Kehitettävän järjestelmän kestävyden takaamiseksi indikaattorikehikko on pitkälti riippuvainen jo olemassa olevasta tilasto- ja muusta tiedosta. Erityisen arvokkaana pidämme siten olemassa olevien potentiaalisten indikaattorien ja niiden tietopohjan esiintuomista.

Pääsette kyselyyn tästä. Kysely on auki 31.5. saakka.

Tietoa toimintaohjelman valmistelusta löytyy oikeusministeriön verkkosivuilta, <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM025:00/2020>. Lisätietoja antaa tarvittaessa suunnittelija Valpuri Tarkka, valpuri.tarkka@om.fi, puh. 0295150120.

Samanaikaisesti toimintaohjelmahankkeen kanssa valmistellaan parhaillaan valtioneuvoston ihmisoikeusselontekoa ulkoministeriön johdolla. Ihmisoikeusselonteko tulee tarkastelemaan perus- ja ihmisoikeuksien kansainvälisessä ja kotimaisessa toimintaympäristössä tapahtuneita muutoksia sekä linjaamaan tapoja, joilla Suomi voi vaikuttaa 2020-luvun kehitykseen. Selonteon aihepiirejä ja valmistelua käsitellään valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkostossa.

Kiitos, että vastaatte kyselyyn!

Ystävällisin terveisin

Kaisa Tiusanen

Kehittämisen neuvos Perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman asiantuntijatyöryhmän puheenjohtaja

Perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020-2023: alustavan indikaattorimallin elämänaalueet

TEEMAT

Läpileikkaavat teemat: - Yhdenvertaisuus ja sukupuolten tasa-arvo (PL 6 § Yhdenvertaisuus, tasa-arvo, lasten kohtelu tasa-arvoisesti yksilöinä) - Julkisen vallan velvoite turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen (PL 22 §)

Elämänaalue Oikeudet (perustuslain 2. luvussa turvatut oikeudet) (HUOM! Elämänaalue voi sisältää muitakin yksittäisiä oikeuksia kuin tässä mainitut)

Henkilökohtainen vapaus ja koskemattomuus

Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen (PL 7 § 1 mom) Ihmisarvoa loukkaavan kohtelun ja kidutuksen kieltäminen (PL 7 § 2 mom) Vapautensa menettäneen oikeudet (PL 7 § 3 mom) Liikkumisvapaus (PL 9 §) Ulkomaalaisen oleskeluoikeudet (PL 9 § 4 mom) Omaisuuden suoja (15 §)

Lisäksi: Itsemääräämisoikeus, oikeus riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin ja subjektiiviset oikeudet

Oikeusturva ja hyvä hallinto Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate (PL 8 §) Oikeusturva (PL 21 §) Oikeudenmukainen oikeudenkäynti ja hyvä hallinto (PL 21 § 2 mom) Asiakirja- ja tallennejulkisuus (PL 12 § 2 mom)

Yksityis- ja perhe-elämä

Yksityiselämän suoja (PL 10 §) Kunnian, kotirauhan ja henkilötietojen suoja (PL 10 § 1 mom) Luottamuksellisen viestin salaisuuden suoja (PL 10 § 2 mom) Perheen ja lapsen huolenpidosta vastaavien tuki (PL 19 § 3 mom)

Sanan-, mielipiteen- ja vakaumuksen vapaus

Sanan- ja mielipiteenvapaus (PL 12 §) Uskonnon- ja omantunnonvapaus (PL 11 §)

Kieli ja kulttuuri

Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin (PL 17 §) Kansalliskielten asema (PL 17 §) Alkuperäiskansa saamelaisten, romanien ja muiden ryhmien oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan (17 § 3 mom)

Osallisuus ja vaikuttaminen

Kokoontumis- ja yhdistymisvapaus (PL 13 §) Vaali- ja osallistumisoikeudet (PL 14 §) Lasten oikeus saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (PL 6 § 3 mom)

Lisäksi: Esteettömyys ja saavutettavuus, oikeus välttämättömiin osallisuutta tukeviin vammaispalveluihin

Toimeentulo ja ihmisarvoinen työ

Oikeus työhön ja elinkeinovapaus (PL 18 §) Työvoiman suojelu (PL 18 § 1 mom) Oikeus välttämättömään toimeentuloon (19 § 1 mom) Oikeus perustoimeentulon turvaan (PL 19 § 2 mom)

Sivistys ja koulutus Sivistykselliset oikeudet (PL 16 §) Oikeus maksuttomaan perusopetukseen (PL 16 § 1 mom) Oikeus saada muuta koulutusta ja kehittää itseään (PL 16 § 2 mom) Tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus (PL 16 § 3 mom)

Lisäksi Oikeus ihmisoikeuskasvatukseen ja -koulutukseen

Terveys, hyvinvointi ja ympäristö

Oikeus välttämättömään huolenpitoon (19 § 1 mom) Oikeus terveyspalveluihin (PL 19 § 3 mom) Oikeus sosiaalipalveluihin (PL 19 § 3 mom) Oikeus asuntoon (PL 19 § 4 mom) Oikeus terveelliseen ympäristöön (PL 20 §)

Oikeus välttämättömiin subjektiivisiin vammaispalveluihin

Kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelu: sidosryhmien verkkokuuleminen

Suomen kolmannessa **kansallisessa perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa vuosille 2020-2023** kehitetään perus- ja ihmisoikeuksien seurantajärjestelmä, joka perustuu mitattavissa oleviin, määrällisiin ja laadullisiin perus- ja ihmisoikeusindikaattoreihin. Tarkoituksena on, että näillä indikaattoreilla eli mittareilla voitaisiin seurata perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä.

Asiantuntijaryhmä esittää, että indikaattorikehikko tullaan rakentamaan kokonaisvaltaisen elämänaluemallin pohjalle. Elämänaluemalli perustuu vuosien 2012-2013 ensimmäisessä perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa käytetylle elämänaluemallille ja perustuslain 2. luvussa turvatuille oikeuksille. Lisäksi elämänaluemallin on tarkoitus kattaa myös Suomen kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet, vaikka niitä ei ole tällä hetkellä taulukossa lueteltu erikseen. Varsinaiset indikaattorit tulotisiin rakentamaan elämänaluemallin pohjalta.

Elämänaluemallin tavoitteena on perus- ja ihmisoikeuksien kokonaisvaltainen tarkastelu. Julkisen vallan velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen (PL 22§) sekä yhdenvertaisuus ja sukupuolten tasa-arvo (PL 6§) kulkisivat elämänaluemallin ja myöhemmän indikaattorikehikon läpileikkaavina teemoina.

Kyselyn tarkoituksena on saada tietoa sidosryhmien näkemyksistä alustavasta elämänaluejaottelusta sekä ehdotuksia elämänalueiden alle sijoitettavista oikeuksien toteutumista mittaavista indikaattoreista ja indikaattoreiden tietolähteistä. Kehitettävän järjestelmän kestävyys takaamiseksi indikaattorikehikko on pitkälti riippuvainen jo olemassa olevasta tilasto- ja muusta tiedosta. Erityisen arvokkaana pidämme siten olemassa olevien potentiaalisten indikaattorien ja niiden tietopohjan esiintuomista.

Tietoa toimintaohjelman valmistelusta löytyy oikeusministeriön

verkkosivuilta, <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM025:00/2020>. Lisätietoja antaa tarvittaessa suunnittelija Valpuri Tarkka, valpuri.tarkka@om.fi, puh. 0295150120.

1. Yhteystiedot

*Etunimi Ylva

*Sukunimi Krokfors

*Sähköposti ylva.krokfors@invalidiliitto.fi

*Puhelinnumero 040 7546258

2. *Organisaatio/taho, jota edustan: Järjestö Tutkija Viranomainen Muu: 3.

* Organisaation nimi Invalidiliitto ry

ELÄMÄNALUEMALLI

4. Elämänaluemalli on sopiva tarkastelukulma Suomen perus- ja ihmisoikeustilanteen systemaattiseen seurantaan.

Täysin samaa mieltä Osittain samaa mieltä En osaa sanoa Osittain eri mieltä Täysin eri mieltä

5. Mahdolliset perustelut:

Esteettömyys ja saavutettavuus eivät ole riittävän tarkasti esillä elämänaluemallien teemoissa. Lisäksi erityisesti vaikeimmin vammaisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen on riippuvainen vammaispalveluiden toteutumisesta, minkä tähden näiden erityispalveluiden toteutuminen eri teemojen osalta vaikuttaa palveluista riippuvaisten vaikeimmin vammaisten kansalaisten oikeuksien toteutumiseen.

6. Elämänaluemalliin suunnitellut läpileikkaavat teemat (julkisen vallan velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen (PL 22§) sekä yhdenvertaisuus ja sukupuolten tasa-arvo (PL 6§)) ovat Suomen perus- ja ihmisoikeustilanteen seurantaan tarkoituksenmukaisia.

Täysin samaa mieltä Osittain samaa mieltä En osaa sanoa Osittain eri mieltä Täysin eri mieltä

7. Mahdolliset perustelut:

Osittain samaa mieltä. Esteettömyys ja saavutettavuus on tässä mainittu ikään kuin jonain lisänä, eikä vaikuta tasa-arvoiselta muiden teemojen kanssa. Se alla ei ole mainittu määritteleviä asetuksia, esim. Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, artikla 9, esteettömyys ja saavutettavuus, https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2 <https://vm.fi/saavutettavuusdirektiivi> Valtioneuvoston asetusrakennuksen esteettömyydestä <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170241>

8. Jos teidän olisi valittava alustavasta kehikosta viisi (5) Suomen perus- ja ihmisoikeustilanteen kannalta keskeisintä elämänaluetta, mitkä valitsisitte?

Merkitse elämänalueet tärkeysjärjestykseen numeroin 1-5, joista 1 on tärkein, 5 vähiten tärkeä.

- Henkilökohtainen vapaus ja koskemattomuus Oikeusturva ja hyvä hallinto Yksityis- ja perhe-elämä
 Sanan-, mielipiteen- ja vakaumuksenvapaus Kieli ja kulttuuri Osallisuus ja vaikuttaminen
Toimeentulo ja ihmisarvoinen työ Sivistus ja koulutus Terveys, hyvinvointi ja ympäristö Muu, mikä?

9. Mahdolliset perustelut:

Emme katso voivamme suorittaa tällaista valintaa. Perus- ja ihmisoikeuksia ei voi, eikä pidä laittaa tärkeysjärjestykseen. Mikäli henkilö ei esimerkiksi saa perustuslain 19.1 §:n välttämätöntä huolenpitoa turvaavia sosiaalipalveluita, kuten henkilökohtaista apua, niin oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, oikeusturvaan, osallisuuteen sekä ihmisarvoiseen työhön että koulutukseen menetetään ja perus- ja ihmisoikeudet eivät toteudu.

INDIKAATTORIT

10. YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston (Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR) kolmiportaisen mallin mukaisesti ihmisoikeusindikaattorit voidaan jakaa valtion sitoutumista perus- ja ihmisoikeusvelvoitteisiin kuvaaviin rakenneindikaattoreihin, oikeuksien toimeenpanon edellyttämiä toimintavelvoitteita mittaaviin prosessi-indikaattoreihin ja oikeuksien todellista toteutumista ihmisten elämässä kuvaaviin lopputulosindikaattoreihin (<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Indicators/Pages/framework.aspx>). Näillä indikaattorityypeillä kuvataan eri tavoin perus- ja ihmisoikeuksiin sitoutumisen, niiden edistämisen tai niistä nauttimisen tilaa. Mikä näistä indikaattorityypeistä on mielestänne tärkein? Merkitse indikaattorityypit tärkeysjärjestykseen numeroin 1-3, joista 1 on tärkein, 3 vähiten tärkeä.

- Rakenneindikaattorit Prosessi-indikaattorit Lopputulosindikaattorit

11. Mahdolliset perustelut:

Nämäkin täydentävät toisiaan. Maailmassa on maita, jotka hyväksyvät kaikki ihmisoikeussopimukset, mutta eivät noudata niitä. Jos pitää valita, niin oikeuksien todellinen toteutuminen on näistä ratkaisevin kriteeri.

12. Tulisiko jokaisen elämäalueen sisältää yhtä monta rakenne-, prosessi- ja lopputulosindikaattoria?

Kyllä

Ei

13. Mahdolliset perustelut:

Indikaattorien määrä ei ole tässä ratkaiseva.

14. Mitä indikaattoreita eli perus- ja ihmisoikeusmittareita ehdottaisitte sisällytettäväksi elämäaluemalliin eri elämäalueiden alle? Voitte ehdottaa indikaattoreita yhden tai useamman elämäalueen alle. Mainitkaa myös ehdottamienne indikaattorien tietolähde. (Esimerkki: Indikaattori: Kiusaamiskokemusten määrä peruskoulussa, Tietolähde: THL: n teettämä kouluterveyskysely) Ks. Taulukko.

THL: n kouluterveyskyselyn ja siinä vammaisia lapsia/nuoria koskevat indikaattorit <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lasten-ja-nuorten-hyvinvointi-kouluterveyskysely-2019>

15. Mahdolliset perustelut:

Tarvittaisiin tietoa seuraavista: vammaisten ihmisten määrä työelämässä, vammaisuuden perusteella tehtyjen syrjintäilmoitusten määrä yhdenvertaisuusvaltuutetulle käsiteltyjen tapausten määrä (vammaisuus) yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnassa. Tietoa vammaispalveluiden toteutumisesta ja sen vaikutuksista vammaisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen, osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen.

16. Onko tiedossanne muita tietolähteitä (tilastot, tutkimukset ym.), joko oman organisaationne tai muun tahon tuottamana, joita indikaattoriyössä kannattaisi hyödyntää?

Tietolähteet:

Tiekartta systemaattiselle tiedonkeruulle vammaispalveluissa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-479-0>

17. Onko tiedossanne oikeuksia, joiden toteutumisesta ei nähdäksenne ole vielä seurantaan varten riittävästi olemassa olevaa tutkimustietoa? Mainitkaa enintään kolme mielestänne seurannan kannalta keskeisintä perus- tai ihmisoikeuskysymystä.

Vammaisten ihmisten kokema väkivalta. Oikeussuojan saatavuus (poliisi, syyttäjä, tuomioistuimet).

Moniperustainen syrjintä. Vammaiset naisten kokema syrjintä. Vammaisten maahanmuuttajien kokema syrjintä. Vammaisten seksuaalivähemmistöön kuuluvien henkilöiden kokema syrjintä. Vammaispalveluiden riittävyys, päätösten laatu, päätösten saamisen kesto.

18. Muita huomioita: (avoin kenttä, rajattu merkkimäärä 1000 merkkiä).

Invalidiliitto kiittää siitä, että meitä sidosryhmänä kuullaan tässä tärkeässä asiassa.

Koimme tässä erityisen ongelmallisena sen, että ihmisten perus- ja ihmisoikeuksia pitäisi laittaa tärkeysjärjestykseen, kun ne ihmiselämässä limittyvät ja ovat riippuvaisia toisistaan. Ongelmaksi saattaa muodostua myös se, että vähemmistöihin ja erityisryhmiin kuten erityispalveluita perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen tueksi tarvitsevien vaikeimmin vammaisten kansalaisten tosiasiallinen oikeudellinen tila ei tule riittävässä määrin esille. Tähän tulisi löytää jokin tie.

Kun toimintaohjelmassa kehitetään perus- ja ihmisoikeuksien indikaattoreihin perustuvaa seurantajärjestelmää, voiko siihen olla kytkettynä toimintarajoitteista johtuvina osittain myös palveluihin kohdistuvia indikaattoreita, liikutaanko nyt yleisellä tasolla, vai huomioivatko nämä indikaattorit riittävästi erityisryhmiä, joiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen on riippuvainen toimivista palveluista?